

Du riekti dikšui ja fuolahussii

Ofelaš boarrásiidda

Din rätt till vård och omsorg
En vägvisare för äldre
översättning till nordsamiska

Sisdoallu

Gii sáhtta oazut veahki?	3
Masa sáhtta oazžut veahki?	6
Gosa galgá mannat veahki ohat?	12
Pasieanttasihkarvuhta ja oasálastin	15
Man olu máksá?	21
Jus it leat duhttivaš	24
Sánit	28
Moadde dehálaš lágat	31
Telefovdu-nummarat & liŋkat	33

Dán publikašuvdna bargguid suodjalit vuoigatvuođaláhka.
Sítáhtas galgá gáldu dieđihuvvot.
Geavahit govaid ja ilustrašuvnnaid gáibiduvvo vuoignadahkkis lohpi.

Publikašuvdna dego pdf gávdnu Sosiálastivrra webbáikkis. Publikašuvnna sáhtta maid ánuhit
alternatiivva formáhtii.
Gažaldagat alternatiivva formáhta birra sádde deike alternativaformat@socialstyrelsen.se

ISBN 978-91-7555-398-6
Artikelnr 2016-8-23

Govat Marcus Lundstedt, Scandinav Bildbyrå
Olbmot govain eai gullo sisdoallui

Gii sáhtta oazut veahki?

Du veahkkedárbu mearrida

Dearvvašvuoda- ja buohccedikšun ja sosiálafálaldat boarrásiidfuolahusas leat oasit ruota buorredilálašvuhtii. Dat kontrollerejuvvo lágain mat bidjet eaŋkilolbmo divššu ja fuolahusa dárbbu guovddáži. Dearvvašvuoda- ja buohccedivššu sárdni lea go ávžžuha seammalágán dikšueavttu buot álbmogii. Das geas lea stuorimus dárbu oážžut buohccedivššu galgá vuoruhuvvot dikšui. Sosiálafuolahusláhka addá dutnje rievtti oážžut veahkeheami ruovttobálvalemái, orruma maid gohččodit boarrásiidsiida (lágas gohččodit sierralágánorohat) dahje eará veahki ja doarjaga maid sáhtát dárbbahit ja maid it oaččo eará ládje.

Gii sáhtta oážžut bálvalemái ja fuolaheami?

Buot geat atnet ahte dárbbahit bálvalusa ja fuolaheami leažžá riekti ohcat veahkiheami sosiálafuolahuslága jelgii. Vai oaččut diehtit jus dus lea riekti oážžut ruovttobálvalemái dahje eará veahkeheami fertet ohcat dan gieldda sosiálafuolahusas. Gielddas lea geatnegasvuohta guorahallat buot ohcamušaid. Dábálaččat gieđahallá veahkeheamiáššemeannudeaddji du ášši. Jus veahkeheamiáššemeannudeaddji loahppaárvalus lea ahte dus ii leat riekti oážžut dan veahki maid leat ohcan, de dus lea riekti váidit loahppaárvalusat duopmostullui (loga eanet veahkeheami ohcama birra siid.19).

Muhtin gielddain sáhtta boaresolmmoš oážžut ekonomalaš doarjaga go oapmahaš addá divššu. Dat gohččoduvvo ruovttudikšundoarjjan.

Go gávnadat veahkeheamiáššemeannudeddjiin ja lea váttis sárndut ruotagiela dahje sárndut giehtagielain sáhtát ánuhit dulkka.

Muhtin báikkiin Ruotas, nu gohččoduvvon hálldahusguovllut, leat našuvnnalaš unnitlogugielain sámegiella, suomagiella ja meänkieli sierrasáhttu. Našuvnnalaš unnitlogut ja unnitlogugielain lea doarju lága boktu. Jus sárndut sámegiella, suomagiella dahje meänkieli ja orut hálldahusguovllus de dus lea riekti oážžut oktavuoda eiseválddiin njálmmálaččat dahje čálalaččat iežat unnitlogugillii. Maid olggobealde hálldahusguovlluin galggat sáhttit geavahit gielat jus eiseválddiin ležžet bargit geat máhttet dáid gielaid

Riekti veahkeheapmái

1 4 kap. 1 § sosiálafuolahuslágas čužžo: "Dat gii ii ieš sáhte gokčat iežas dárbbuid dahje eará ládje duhtadit das lea riekti veahkeheapmái sosiálalávdegottis ealáhussasat (ealáhusdoarjja) ja obba iežat eallimii".

Válljenfriddjavuohta lea váldonjuolggadus

Oapmahažžat dahje bargit sáhttet ilmmuhit ahte dárbbahat veahki. De galgá gieldda dahkat nu gohččoduvvon ovdagiitiárvoštallama. Dat mearkkaša gieldda váldá oktavuoda duinna ja jearahallá jus siđat veahki. Dus lea álu riekti gielddit.

Dieđut du birra suodjaluvvojit čiegusdoallamiin

Dieđut du persovnnalaš dili birra suodjaluvvo jávohisgeatnegasvuodain ja čiegusdoallamiin njuolggadusaiguin. Čállosat maid meannudeaddji guorahallá veahkeheamiárvoštallama, veahkkerahčama čađaheami birra ja mii juolluduvvui leat suodjaluvvon. Dat mearkkaša eai oaččo lohkat dahje addit geasage jus it leat addán lobi dasa. Muhto dus lea riekti lohkat ja kopieret čállosiid.

Sierralágán čađaheapmi muhto oktasaš njuolggadus

Lea beare gielddat geat ožžot guorahallat ja mearridit veahkeheami. Čadahit veahkeheami ožžot mángasat dahkat. Ean̄kil fitnodagat, korporatiivvat ja vuodđudusat ožžot čadahit fuolahusa go bargogohččun lea addon gielddas. Leanadikkiin ja gielddain lea vuodđoovddasvástádus dearvvasvuoda- ja buohcedikšumii. Sáhtta maid čadahuvvot priváhtta divššus, ean̄kil dikšufitnodagas, korporatiivvas ja vuodđudusas.

Bealátkeahces gii ain jodiha divššu ja fuolaheami leat seamma njuolggadusat dego čiegusdoallan, jávohisgeatnegasvuolta ja geahčču.

Sániid čilgehus

Veahkeheapmi – veahki olis sosiálafuolahuslágas, dego ruovtto-bálvaleapmi, orrun boarrásiidsiidnas, oasálastin beaivedoaimmahakkii.

Sosiálafuolahus– čoahkkenamma sosiála doibmii masa gieldda lea čadnon doaimmahit, dego boarrásiidfuolahusa, doarjja mirkogeavahemiide, doarjja ja bálvalusa olbmuid geain lea doaimmahehttehus ja indiviida- ja bearašfuolahussii. Dát doaimma dárkkistuvvo earret eará sosiálafuolahuslágas (SoL) ja gielddain lea váldo ovddasvástádus.

Dearvašvuoda- ja buohccedikšun – Gielddaid ja leanadikkiid dearvašvuoda- ja buohccedikšun ovddasvástádus dárkkistuvvo dearvašvuoda- ja buohccedikšunlágain (DBL). Gielddain ja leanadikkiin lea ovddasvástádus geahččat bearrái ahte dearvašvuoda- ja buohccedikšun ollašuhhtá gáibádusaid buorre dikšumii. Sii galget maid fállat rehabiliterema, habiliterema ja veahkkereaidduid boaresolbmuid ja olbmuid main lea doaimmahehttehus ja ájihit buohccivuoda. Pasieanttaláhka, mii fápmuibiddjui 2015, nanne pasieantta vejolašvuoda oazžut dieđu ja válljet almmolaš primáradikšuma.

Masa sáhtta oážžut veahki?

Makkár veahki oaččut vuolgá das makkár dárbbut dus leat. Dus lea riekti ohcat maid háliidat, vaikko veahkki maid dárbbahat ii nammaduvvo gieldda njuolggadusas gos orut. Jus háliidat váidit, lea duopmostuollu gii mearrida makkár veahki dus lea riekti oážžut (loga eanet veahkeheami ohcama birra siid.19). Veahki masa dus lea riekti oážžut galgá nannet vejolašvuoda orrut iežat orohagas dahje eará ládje eallit iešrádálaš eallima. Láhka cealká gielddaid veahkeheapmi galgá “hábmjuvvot ja čadahuvvot ovttas eaŋkilisolbmui”. Dus lea riekti ovdanbuktit iežat oainnu got háliidat ja galget váldit dan vuhtii. Ruovttobálvleapmi geahpida árgabeaivvi dutnje. Jus dárbbahat veahki viessobargui dahje persovnnalaš dikšuma sáhtát ohcat ruovttobálvleami. Ruovttobálvleami sáhtát oážžut sihke dábálaš orohagas ja boarrásiidsiiddas. Ruovttobálvleami doibmii gullo čorgen, gávppašeapmi ja eará viessobarggut. Ruovttobálvleami bargit sáhttet čuovvut du vázzášit dahje sosiála doaimmaide. Sii sáhttet veahkihit du juohkelágán dikšumiiguin, ovdamearka persovnnalaš dikšun dego iditbassan ja borrama. Ruovttobálvleamiin leat eahkes- ja idjaborgojoavkkut geat addet bearráigeahču ja veahki birra jándora.

Oadjebasvuohtha oadjebasjuoruin

Oadjebasjuoruin olahat bargiid birra jándora, go dat addá oadjebasvuohtha dutnje ja oapmahaččaide. Oadjebasjuoru installerejuvvo du orohakkii ja lakto telefodnii. Jus leat ožžon ja leat installeren oadjebasjuoru lea dehálaš ilmmuhat heahtejupmanguovddáži (larmcentral) jus molssut operatevra dahje molssut bredband-telefodnii.

Johtit boarrásiidsiidii (sierralágán orohat)

Jus dárbbahat dievaslaš divššu ja fuolahusa sáhtát ohcat johtit boarrásiidsiidii, nu gohččoduvvon sierralágánorohat, mii daddjo sosiálafuolahuslágas.

Ja maid boarrásiidsiiddas sáhtát oážžut veahki ruovttobálvleapmái ja jus dárbbahat árgabeaivvi doibmii, dávjá gávdno doppe buohccedivššár ja eará dikšobargit jándora birra. Eanaš boarrásiidsiiddas gávdno fuolahusovdasvástideaddji buohccedivššár ja fásta doavttiroktavuohtha orruide, gii háliida das lea riekti bisuhit iežas doaktára.

Vaikko orut boarrásiidsiiddas lea dat du ruoktu ja bargit galget vuhtiiváldit du priváhttaeallima. Dás leat don gii mearridat goas soames galgá du guossástallat.

Boarrásiidsiidda dahje sierralágán orohagaid sáhtta maid gohččodit joavkoorohat, buhcciidsiida dahje dikšo- ja fuolahusorohat. Ollu gielddat gohččodit dakkár orohagaid boarrásiidsiidan. Got ain orohagaid gohččodit gálgá dikšu ja bálvalus sierralágán orohagain leahkit heivejuvvon du dárbbuide oadjebasvuhtii, oktavuhtii ja iešmearrideapmái.

Sierralágán orohagat

Sierralágán orohagat boarrásiidda (boarrásiidorohat) = Veahkeheapmi sosiálafuolahuslága jelgii

Oadjebasvuodaorohat = orohat rabas márkaniis mas lea hui váttis oážžut veahki bargiin

Boaresolbmuidorohat, 55 + orohat = orohat rabas márkaniis mii lea jurddahuvvon boarrásiidda

Dáhkádus bárragoddái orrut ovttas

Boares bárragoddi geat leat guhká orrun ovttas eaba galggale sirret dan dihte go nubbi dárbbaha eanet divššu ja fuolaheami. Dáhkádus lea eallinkvaliteahtta ja oadjebasvuoha bárragoddái geat háliidit ain orrut ovttas. Go juolluduvvo orohat boarrásiidsiidii sudnos lea riekti orrut ovttas náittosbárain dahje ovttasorruin. Dat gohččoduvvo bárradáhkádus. Ovdehus ahte bárragoddi leaba orrun ovttas guhkit áiggi dahje, nubbi juo orru boarrásiidsiidas, ahte bárragoddi leaba ovdal juo orrun ovttas guhkit áiggi.

Lea dušše dat gii dárbbaha boarrásiidsiidda sáhtá ohcat orohaga, vaikko háliida váldit mielde iežas eallinguoimmi.

Maid boares bárragoddi gos goappašagat leaba juolluduvvon orohaga boarrásiidsiidii lea riekti orrut ovttas.

Dus lea riekti ohcat veahkeheapmái

Gieldda veahkeheamiáššemeannudeaddji sáhtá dieđihit makkár veahkki gávdno gos orut. Sáhtát álo ohcat veahki maid du mielas dárbbahat. Lahka 4 kap. 1 § sosiálafuolahuslágas (SoL) čuvvo ahte lea riekti ohcat veahkeheami mii ain daddjo gieldda njuolgadusain.

Doarjja joavkkuide main lea dárbu sierra orohakii

Gielddaid doarjja boarrásiidda sáhtá leat joavkkuide geain lea sierralágán dárbu. Ulbmil joavkoorohagain sáhtá dájvja lea ahte orrut galget dovdat oadjebasvuoda, danin lea oktavuoha guovddázis.

Beaivedoaibma olbmuid geas lea demeansa lea ulbmil dávjá aktiviteahtat maid oasseváldit dovdet lea dehálaš go eallinmiella lohtana. Sáhtá leat dego musihkka, lávlun, gilvvagárdebargu dahje ságastallan. Maid dás lea oktavuoha seammalágániiguin stuora árvu. Eará beaivedoaimmat gos bidjet deattu fysihkalaš lášmmohallamii ja rehabiliteremii daidda geas lea leamaš ovdamearka fraktura dahje stroke.

Boarrásiidfuolahus bargiiguin geat sárdnut unnitlogugiela

Ruota našuvnnalaš unnitlogut leat judalaččat, romerat, sápmelaččat, ruotasuopmelaččat ja turnusleage olbmot. Jiddisch, romani chib, sámegiella, suomagiella ja meänkieli leat našuvnnalaš unnitlogugielat.

Našuvnnalaš unnitloguin leat earenoamáš rievttit mii lea čadnon gillii. Dát rievttit daddjo lágas (2009:724) našuvnnalaš unnitlogut ja unnitlogugielat. Jurdda lágain lea suddjet unnitlogugielaid vai unnitlogut bisuhit ja ovdánahttet iežaset kultuvrra. Gielddat ja eiseválddit Ruotas lea geatnegasvuohta juohkit dieđu lága birra ja daid vuoigatvuođaid.

Muhtin guovlluin Ruotas, nu gohččoduvvo hálldahusguovllut, lea sámegiella, suomagiella ja meänkieli erenoamáš stáhtus. Jus sárdnut sámegiela, suomagiela dahje meänkieli ja orut hálldahusguovllus lea dus riekti geavahit njálmmálaččat, čálalaččat iežat giela go válddát oktavuodain eiseválddiin. Maid olggobealde hálldahusguovlluin galggat sáhttit geavahit iežat giela jus eiseválddiin leat bargit geat máhttet dáid gielaid.

Láhka dadjá jus anuhat de galggat oážžut olles dahje oasi boarrásafuolaheami bargiin geat máhttet sámegiela, meänkieli dahje suomagiela. Vaikko orut gielddas mii ii gullo hálldahusguovlui dus lea riekti boarrásafuolaheami iežat gillii jus leat bargit geat máhttet giela. Makkár gielddat mat gullojit hálldahusguovlluide gávnnat ruovttosiiddus minoritet.se mii jodihuvvo sámedikis.

Váldde oktavuoda iežat gielddain jus háliidat diehtit makkár njuolggadusat leat boarrásiidfuolahusa birra iežat gillii.

Lea go dus iežá ruovttogiella go ruotagiella dahje iežá unnitlogugiella? Muhtin gielddain sáhtá gávdnot bargit boarrásiidfuolahusas geat máhttet du ruovttogiela. Sártnu veahkeheamiáššemeannudeddjiin!

Dulkon eará gielaide

Go sosiálafuolahusbálvalus addá dutnje indiviidaheivejuvvon dieđu galget bargit vuhtiiváldit earet eará makkár kultuvrras ja gielalaš duogáš dus lea. Dat mearkkaša bargit, jus dárbbahuvvo, galggažit geavahit dulkka go addet dieđu.

Maid vaikko ii oktage jeara dus, sáhtát ieš gáibidit dulkka jus dárbbahat. Jearahalat gielddas, geas lea ovddasvástádus dulkkaide. Maid vaikko dus lea oapmahaš gii sáhtta dulkot, ávžžuhuvvot dan dihte geavahit virggálaš dulka maid gieldda addá.

Kultuvrralaš earuhusat ja eará árvvoštallanvuohki olbmuid gaskka guđege riikkain dagaha muhtin dilis sáhtta lea buorre bealátkeahces dulka.

Dus lea riekti meannuduvvot gutnálaččat

Dasto odđajagimánnu 1 b. 2011 gávdno našuvnnalaš árvovuoddu sosiálafuolahusbálvalusas boarrásiidfuolahusa birra. Árvovuoduin meine etihkalaš árvo ja vuogit mii galgá leat vuodđun doaimmaide boarrásiiddikšumis. Galggat oážžut doarjaga ja veahki gutnálaččat ja dovdat buorredili. Ná guhkás lea dus vejolašvuhta sáhttit válljet goasse ja got galggat oážžut doarjaga, veahki ja bálvalusa.

Eanaš gielddat leat álgán geavahit báikkálaš árvodáhkádusa. Dáhkádus lea sierralágánat guđetge gielddain muhto ulbmil lea seamma: Árvovuodut galgá leat čielggas dutnje got boarrásiidfuolahus dárkkuha ja berošta du priváhttaeallima, gorutlaš integritehta, du rievtti ieš mearrideapmái ja oasálastimii ja nu ain.

Gielddaid báikkálaš árvodáhkádus galgá lea dego dáhkídus ja lohpadus dutnje. Árvodáhkádusa sisdoalus ferte gávdnut lasse lohpadus liiggáš riektái mii dus juo lea ja máid lánka dadjá dahje mii juo lea juolluduvvon. Jus boarrásiidfuolahus ii doala lohpadusaid sáhtát moaitit. Jearahala iežat gielddas vai oáččut diehtit makkár báikkálaš árvodáhkádus gávdnu. Áicát gielddat eai dárbbáš atnit iežaset árvodáhkádusa muhto eanaš leat ráhkadeami dáhkádusaid.

Gielddain lea geatnegasvuolta addit doarjaga oapmásiidda

Gielddain lea geatnegasvuolta doarjut oapmásiid. Ruovttobálvleapmi lea dávjá veahkin dasa gii dikšo oapmása ruovttus. Jus divššut oapmása sáhtát ohcat veahkeheami alcesat. Dus lea riekti oážžut mearrádusa mii dadjá jus leat juolluduvvon vai it. Dus lea riekti váidit gieldda mearrádusa.

Dávjá gávdno geahppudanbálvalus ruovttus ja beaivedoaimmahagas olbmuide geain lea demeansadávda. Eará doarjja leat njuolga oapmásiidda, ovdamearka ságastallanjoavku, oahpahas ja doarjjaoktavuohta meannudeddjiin.

Oapmása- ja pasieanttasearvi fállá dávjá oahpahusa dan dávdda birra mii lea olbmos gean divššut. Oahpahas addá maid vejolašvuoda gávnadit earáiguin geat dikšut iežaset oapmásiid.

Veahkkereaidut ja orrunbáikeheivehus

Jus dus lea doaibmahehttehus sáhtát dárbbahit veahkkereaiduid mii geahpida beaivválaš eallima ja vai dovdat sihkkarvuoda. Veahkkereaidu ja eará doarjja sáhtta dárbbahuvvot ja maid oassin du rehabiliteremii. Veahkkereaidu maid sáhtát oážžut bargoterapevta boktu lea juvlastuollu, juvlavázzinbeaŋka (rollator) ja suohkkocogganreaidu. Muhtin veahkkereaidut leat nuvttá muhtimiid fertet máksit. Muhtin veahkkereaiduid sáhtát luoikat muhtimiid fas láigut. Leat dávjá doaktárat, bargoterapevttat, buohccedivššárat, fysioterapevttat (sjukgymnaster) ja logopedat geat čálihit veahkkereaiduid.

Orrunheivehus sáhtta geahpidit du orohagas ja dagahit sihkkareappot orrut ja eallit. Dábálaš doaibma lea váldit eret šielmmá vai geahppasit beassá badjel juvlavázzinbeaŋkkain dahje juvlastuoluin. Orrunheivehus sáhtta maid dagahit stuorit doaimma, dego bidjat hissa dahje divvut hivssega ja basadanlanja. Jearahala gielddas gos oáččut eanet dieđu.

Persovnnalaš veahkki

Persovnnalaš veahki sáhtát oážžut jus doarjja ja bálvalus lánka guoská muhtin doaibmahehttehus/funktionshindre (LSS). Eanaš juolluduvvo buhtadus persovnnalaš veahki ovddas Försäkringskassan ja nu go sosiáladutkanovttadat (socialförsäkringsbalken) dadjá. Jus dus lea leamaš persovnnalaš veahkki ovdal 65 jahkásažžan bisuhat dan olles eallinagi jus dárbbahat, it oáččo lasi veahkkediimmuid maŋŋil go leat deavdán 65 jagi. Persovnnalaš veahki ii sáhtte ocat maŋŋil go lea deavdán 65 jagi.

Mátkebálvalus busse soddjái

Mátkebálvalus lea bálvalus lea dasa geas doaibmahehttehus iige sáhtte bussiin dahje eará kollektiivva fievrádušain mátkkoštit. Das geas lea juovlastuolu gávdnojit unna bussežat mat leat heivehuvvon mátkkošteapmái. Fievrriidnifitnodat vuodjá mátkebálvalusfievrriid maid gieldda lea diŋgon. Mii máksojuvvo ja lea dávjá ráddjejuvvon moadde mátkkiide. Riika-mátkebálvalusfievrriid lea vejolaš dahkat guhkit mátkkiid Ruotas. Eanet dieđu oáččut iežat gielddas, regiivnnas dahje leanadikkis.

Oskojuvvon olmmoš ja forminddar

Jus leat buohcci dahje eará lánje it sáhtte šat hoidet iežat priváhttaekonomii- ja dahje bearráigeahččat iežat vuoigatvuodaid divššus ja fuolahusas, sáhtát oazut veahki oskojuvvon olmmošis. Oskojuvvon olmmoš (gii sáhtta leat nissonolmmoš) geahččá veahkin vai dus rehkegat máksojuvvojit ja dorjo veahkeheamiárvvoštallamiid ja eará oktavuodaid.

Jus dutnje leat juolludan Oskojuvvon olmmoš de dus lea dan dihte seammá rievttit iešmearrideapmái dego ovdal.

Jus leat buohcci dahje eará ládje it sáhtte šat hoidet iežat dahje opmodagat sáhtát oazžut veahki formindaris. Formindaris lea mihá eanet fápmu go oskojuvvon olbmožis. Forminddar mearrida ieš du opmodaga badjel ja ovddasta du buot mii gullo su bargui.

Oskojuvvon olmmoš ja forminddar galgaba álu dahkat mii lea eanemus ávkin daidda gean ovdii barget. Jus dus lea oskojuvvon olmmoš dahje forminddar de galgaba álu jearrat dus makkár du oaidnu lea dehálaš áššiin. Jus ii leat vejolaš galgá oskojuvvon olmmoš dahje forminddar gulaskuddat náittosguimmiin dahje ovttasorruin.

Jus dus leat gažaldagat oskojuvvon olbmo dahje formindara birra mana váldoformindarii iežat gielddas. Dat lea diggeriekti gii váldá mearrádusa jus olmmoš ožžo oskojuvvon olbmo dahje formindara. Váldoforminddar goziha oskojuvvon olbmo ja formindara vai ollašuhttet sin geatnegasvuodaid.

Bálvaleamit mat eai gáibit dárboárvoštallama

Liige gielddavuoiggalašvuodaid birra ožžo gielda lága jelgii fállat muhtin bálvaleamiid olbmuide geat leat 67 jagi boarrásat dahje eanet (dahje eará jahkásaččaide maid gielda lea mearridan) masa dárboárvoštallan ii gáibiduvvo. Persovnnalaš fuolahus dađibahábut eai sáhtte fállat lága jelgii.

Dat lea gielda gii mearrida makkár bálvaleamiid galget fállat ja man olu. Gielda mearrida maid makkár máksomeari biddjet. Go lea sáhka bálvaleamiid birra de ii leat gielddas geatnegasvuohta dokumenteret dan dihte go ii leat veahkeheami rahčan. Iige mana guoddalit bálvalan mearrádusaid.

Ovdamearka bálvalusas lea gohččoduvvon fixarbálvalus (fixartjänst). Dát lea bálvalus mii veahkeha boarrásiid praktihkalaš doaimmaid, ovdamearka molsut čuovgalámppu ja láseliinniid hejget. Bálvalus sáhtta leat nuvtá dahje unna mávssoš.

Ruovttodoalo bálvalusat main lea vearrogeasus

Sáhtát ieš válljet geavahit ruovttodoalu bálvaleami mas lea vearrogeasus. Boaresolmmoš dahje dievasráves mánná boaresolbmui sáhtta oastit ruovttobálvaleami njuolga priváhtta fitnodagain. Fitnodat gáibida vearroredukšuvnna mávssu ovddas. Ovdamearka bálvaleamit leat čorgen, lásiidbassan, bivttasbassan ja hoigat muohttaga. Sáhtta maid veahkihit persovnnalaš ráinnasvuodain, bivttastit- ja nuoladit.

Dát ruovttodoalu bálvaleamit eai gullo sosiálabálvalussii. Vearrodoaimmahagas lea eanet informašuvdna dán birra.

Gosa galgá mannat veahki ohcat?

Gielda iská du ohcamuša Ruovttobálvleapmái, orohat boarrásiidsiidii ja eará lágán boarrásiidfuolahemiid birra maid sáhtát ohcat iežat gielddas. Sida oažžut ságastallat veahkeheamiáššemeannudeddjiin! Du doavttir dahje buohccedivššár sáhtta maid veahkehit du váldit oktavuoda gielddain.

Jus galggat vuolgit geasselupmui eará gildii galgá du ruovttugielda váldit ovddasvástádusa dan doarjaga- ja veahkkerahčama maid dárbbahat. Geasseluomu gieldda dahje guossástallangielladas lea geatnegasvuolta veahkehit du ja guorahallat ruovttogielladas makkár rahčama dárbbahat ja addit dan.

Jus jođát eará gildii galggat bidjat ohcamuša dan gildii. Du ohcamuš galgá meannuduvvot seammá ládje go daidda geat juo orrut doppe olles áiggi. Jus dus lea alla ahki, doaibmahehttehus dahje duođalaš dávda ja lea bissovaš dárbu goatnjet divššu- dahje fuolahusrahčama, sáhtát ohcat biju gildii gosa sidat johtit. Du veahkeheami ohcan galgá meannuduvvot seammá ládje go daidda geat juo orrut doppe olles áiggi.

Veahkeheamiáššemeannudeaddji iská du dárbbuid

Veahkeheamiáššemeannudeaddji bargá gieldda bealis mearridit ja man stuora veahki sáhttet mearridit dutnje. Veahkeheamiáššemeannudeaddji gávndu juohke gielddas gohččoduvvo muhtomin veahkeheamiárvoštalli, ruovttobálvalusassisteanta dahje eará.

Du ohcamuš veahkeheapmái ii dárbbahuvvo leat čálalaččat. Lea nuogis go mitalat veahkeheamiáššemeannudeaddjái makkár veahki dárbbahat. Din go áiggi deaivvadeapmái. Sáhtát váldit mielde náittosguoimmi dahje eará oapmása jus háliidat. Lea buorre váldit mielde soapmása go lea nu olu odđa diedut. Jus lea váttis ipmirdit ruotagiela sáhtát ánuhit dulkka.

Deaivvadeamis galgá veahkeheamiáššemeannudeaddji iskat manin ozat veahki, makkár doaimmaiguin birget ja maidda dárbbahat veahki. Veahkeheamiáššemeannudeaddji galgá mitalit makkár vehkiid gieldda fállá.

Muhtomin sáhtta gávndot máŋga vejolaš vuogit oažžut veahki. Ovdamearka sáhtta ruovttobálvalus ovttas beaivedoaimmain leat okta vejolašvuolta nubbi fas orohat boarrásiidsiidii. Veahkeheamiáššemeannudeaddji galgá nu guhkas go lea vejolaš vuhtiiváldit du gulaskuddama.

Válljen vejolašvuolta ruovttobálvalusas

Muhtin gielddat fáallet válljen vejolašvuolta boarrásiidfuolahusas. Dat mearkaša oáččot ieš válljet gii galgá doaimmahit veahki mii lea juolluduvvon. Veahkeheamiáššemeannudeaddji addá dutnje dieđu makkár čadaheddjiid gaska sáhtát válljet. Jus it háliit dahje it sáhtte ieš válljet galgá veahkeheamiáššemeannudeaddji veahkehit du go fállá veahki čadaheaddjis maid gieldda virgáibidjái olbmuid geat eai ieža vállje.

Boarrása oahpistus (Äldreguiden)

Boarrása oahpistus gos sáhtát buohtastit boarrásiidsiiddaid ja ruovttobálvalusaid oba Ruotas. Das gávdnojit sihke gieldda, priváhtta ja ideála doaimmahusat. Gálllestala Boarrása oahpistus www.socialstyrelsen.se/aldreguiden

Vuoigadis árvoštallan

Dus lea riekti gáibidit buorre vuostáiváldin ja vuoigadis meannudeami. Veahkeheamiáššemeannudeaddji galgá leahkit ránto, áššálaš, vuoiggalaš ja vuostáiváldit du vuoiggalaččat. Čállošiid maid veahkeheamiáššemeannudeaddji dahká guorahallamis lea dus riekti buktit iežat oainnu ovdal go veahkeheami mearrádus dahkko. Mearrádus galgá álu dokumenterejuvvot. Mearrádus sáhtta leat áigeráddjejuvvon dahje ráddjejuvvon vissisáigái.

Hilgun mearrádus galgá álu čálalaččat leahkit ja galgá leat sealvvas motivašuvdna. Veahkeheamiáššemeannudeaddji galgá addit dieđu got mearrádusa váiddát duopmostullui. Loga eanet siid.40.

Gielda mearrida veahkeheami

- Jeara veahki gieldda veahkeheamiáššemeannudeaddjis go dárbbahat ruovttobálvalusa dahje eará veahkeheami gielddas.
- Go ozat dus lea álu riekti oazut čálalaš mearrádusa.
- Hilgun mearrádus galgá álu leat čálalaččat.
- Jus leat duhtameahtun mearrádussii sáhtát váidit duopmostullui.

Sáhtát ohcat veahki mángii

Jus du mielas gielda ii leat juolludan dutnje nuogis veahki sáhtát ohcat eanet dahje earálágán veahki. Ii gávdno mearri man mángii sáhtát ohcat veahkeheami. Vuoddonjuolggadus lea veahkeheami mearrádus doaibmá vissisáigái dahje beaivelohkui maid gielda lea mearridan. Eahpedábálaččat sáhtta gielda ođđasit árvoštallat mearrádusa jus du veahkkedárbu lea čalmmuslaččat rievdan.

Válljenfriddjavuođadoaibma lea sihke komplemeanta ja alternatiivva

Bálddas gieldda sosiálafuolahusas gávdnojit máŋgga gielddain válljenfriddjavuođa doaimmat. Girkut, Rukses ruossa, oapmahaš- ja penšunisttasearvi geat fáallet oahpu, eskorterema, guoibmebálvvá, olgun finadeapmi ja máŋga eará aktiviteahtaid. Válljenfriddjavuođasearvvit barget muhtomin ovtta sosiálafálaldagain ja sáhtta doaimmat dego liige fálaldat sosiálafálaldahkii. Sáhtta maid leat alternatiiva dutnje gii it háliit oazut dahje ii leat riekti veahki gielddas oazut.

Pasieanttasihkarvuolta ja oasálastin

Dearvvašvuodaaguovddážiis lea dus riekti válljet makkár divššárii háliidat mannat. Dearvvašvuoda- ja buohcedikšus lea geatnegasvuolta juohkit dieđu mii lea heivehuvvon dutnje. Galggat earet eará oažžut dieđu dearvvašvuodat birra, makkár vuogit gávdnojit iskamii ja dikšu ja maid vejolaš dálkkodeapmái. Dikšun ja dálkkodeapmi galgá nu guhkás go lea vejolaš “dahkkot ovt-tasrádálaččat pasieanttain”. Sáhtát válljet botket dahje luobahit evttohuvvon dálkkodeami.

Dulkon eará gielaide

Go dearvvašvuoda- ja buohcedivššárat galget addit dutnje indiviidaheivehuvvon diehtujuohkima galget bargit vuhtiiváldit earet eará makkár kultuvrralaš ja gielalaš duogáš dus lea. Dat mielddis buktá bargit galget, jus dárbbahuvvo, geavahit dulkka go dahket diehtujuohkima.

Maid vaikko ii oktage jeara dus, sáhtát ieš ánuhit dulkka jus dárbbahat. Mana ánuhit gielddas, geas lea ovddasvástádus dulkkaide. Vaikko dus lea oapmahaš gii sáhtá dulkot, rávvejuvvo dutnje geavahit almmolaš dulkka maid leanadiggi dahje gieldda ordne.

Kultuvrralaš earuhusat ja árvoveardideami earuhusat olbmuid gaska guđetge riikkain dahká ahte muhtin dilis sáhtá leat buorre jus lea bealátgeahtes dulkka.

Giehtagiella ja árgabeaivvitulkon

Bealjeheami olbmot mánnávuoda rájis (mánávuodabealjeheamit), beallečalmmehisvuolta, rávesolbmobealjeheamit, ja guluhemiidváttu olbmuide, geat orut ja leat fásta orrut leanadikkis, lea leanadikki ovddasvástádus fállat dulkonbálvalusa nu gohččoduvvon árgabeaivvitulkon. Dasa gullo earet eará finadeapmi buohcedivššus.

SECOND OPINION (nuppát gearddi veardideapmi)

Muhton dilis lea dus riekti oažžut Second opinion, meinnat lea nuppát gearddi árvoštallan spesialisttas, árvoštallan earru lea maid du doavttir juo lea dahkan. Sáhtá leat

- jus leat váttis dilis makkár dálkkodeami välljet
- jus dus lea heahteváralaš dahje sierralágán duođalaš dávda
- jus mediisinnalaš dálkkodeapmi buktá dutnje sierralágán váttisvuođariskkaid
- maid jus leat välljen mii buktá earunamaš stuora mearkkašumi boahhteáiggi eallinkvalitehtii
- jus it leat vassis makkár dálkkodeapmi lea heivvolaš du dillái.

Áicat: Riekti Second opinion ii fállujuvvo bártedoaktáris.

Du dikšun ja dálkkodeapmi dokumenterejuvvo journálain

Ulbmil go pasieanttajournálaid čället lea vuosttažin váikkuhit buore ja sihkkaris dikšuma. Journála sisdoalus galgá oidnot makkár dieđu leat ožžon ja makkár mearrádušat leat dahkun du dikšuma ja dálkkodeamis. Jus it ipmir maidege journálas, siđa soapmása čilget dutnje. Jus du mielas lea juoga journálas boastut dahje ii leat njuolga, sáhtát cuoigguhit. Dát galgá noterejuvvot journálas. Sáhtát sárđnut doaktáriin dahje buohccedivššáriin geas lea ovddasvástáduš noteremii.

OKTALAŠ JOURNÁLARÁHKADEAPMI

Ulbmil oktalaš journálaráhkademiin lea ahte dearvvašvuoda- ja buohccedikšun galgá olahit čoahke gova du dárbbuide vai addá dutnje buoremus vejolaš divššu. Vai du dikšun galgá šaddat nu sihkkar go lea vejolaš sáhttet danin mángasat geat oasálastet dikšui dárbbahit lohkat du journálaid. Dikšun dutnje sáhtá sisttisdoallat oktavuodaid juohkelágán ossodagaiguin divššus ja oktalaš journálaráhkademiin sáhttet dieđut du journálain fievrriduvvot gaska eará doaimmaid. It dárbbat geardduhit iežat dikšonhistorijá juohke gearddi go gávnadat ođđa divššáriin. Dieđut du dearvvašvuoda ja persovnnalaš dili birra lea váldonjuolggadus eai oaččo addit eará divššárii du dohkkeheami haga. Jus leat addán dohkkeheami lea beare dat bargi gii oasálastá du dikšumii gii ožžo váldit oasi dieđuid du journálas.

Fásta dikšooktavuohta

Galggat dovdat oadjebasvuoda ja sihkkarvuoda ja du dearvvašvuoda- ja buohccedikšu galgá leat nu oktalaččat ja oktiiheivehuvvon go lea vejolaš. Dus lea danin riekti oažžut nu gohččoduvvon “fásta dikšooktavuohta” gii sáhtá veahkehit du juohke ládje. Fásta dikšooktavuohta sáhtá ovdamearkka oktiiheivehit divššu viggamušaid ja Leahkit oktavuodaolmmoš eará dearvvašvuoda- ja buohccedikšu osiid vuostá. Fásta dikšooktavuohta sáhtá maid veahkehit oktavuhtii eará gullelaš eiseválddiin dego sosiálafuolahusbálvalusain dahje Försäkringskassaniin. Fásta dikšooktavuohta sáhtá leat soames dearvvašvuoda- ja buohccedivššus, ovdamearka doavttir, buohccedivššár dahje psykologa, dahje eará olmmoš geas lea administratiiva doaibma. Fásta dikšooktavuohta nammaduvvo go dain geas lea ovddasvástádus du dikšumii atnet dárbbahat, dahje go ieš ánuhat. Fásta dikšooktavuođas lea maid guovddáš rolla go pasieantta buohccivuohta dahje váddu dagaha váralaš dili pasientii. Fásta dikšooktavuohta doallá oktavuoda mii gullo eallingádjun dálkkodeapmái.

Dearvvašvuhta- ja buohccedikšun ruovttus

Sáhtát oažžut veahki muhtin buohccedivššuveahki ruovttus soames áiggis dahje guhkit áigái, gohččoduvvon ruovttubuohccedikšu. Ovddasvástáduš ruovttubuohccedikšui lea leanadiggi dahje gielda. Bargit Dearvvašvuodaguovddázis dahje veahkeheamiáššemeannudeaddji addá informašuvnna got lea du gielddas. Du doavttir dahje guovllubuohccedivššár dearvvašvuodaguovddázis addá dutnje eanet informašuvnna makkár vejolašvuodát gávnojit heivehit ruovttubuohccedivššu du dárbbu jelgii. Ruovttubuohccedikšui dábálaš orohakkii lea dán áiggis mángga gielddain dát ovddasvástáduš.

Ruovttubuohccedikšu sierra lágán orohagas lea gieldda ovddasvástáduš.

Njálbmedearvvašvuoda árvoštallan ja dárbbalaš bátnedikšu

Jus dus lea bissovaš dárbu albma dikšu- ja fuolahusveahkkái de dus lea riekti oažžut njálbmedearvvašvuoda árvoštallama. Leanadiggi fállá nuvtá iskama bátneaktáris dahje bátneaktáris. Dan sierralágán bátneaktáris boarrásiidda geat dárbbahit albma dikšu- ja fuolahusveahki gávdu maid fálahus dárbbalaš bátnedikšui.

Máksu lea seammá dego fitnat dearvvašvuoda- ja buohccedivššus. Golahusrámmadoarjja doaibmá geavahuvvo. Dus lea riekti oažžut dárbbalaš bátneaktárisu vaikko it leat dahkan njálbmedearvvašvuoda árvoštallama.

Riekti dálkkasgeahčadeapmái

Lea dehálaš du dálkasat doibmet buorahit ovttas ja vai veaját bures daiguin. Dálkkasgeahčadeamis sáhtášii buorebut árvoštallat du dearvvašvuoda dili ja váikkusaid maid du dálkasat dahket dutnje. Sáhtá maid árvoštallat dálkasiid váttisvuodariiskaid ja liigeváikkusaid. Dálkkas árvoštallama galggašii dáhkut unnimus oktii jagis jus leat 75 jagi boaris dahje boarrásit (vaikkoge orut dábálaš orrumis dahje boarrásiiddas) jus dus leat vihtta dahje eanet dálkasat dahje jus balahat dahje dieđát dus lea bárti mii bohtá dálkasis maid borat.

Jus dutnje soaitá dáhpáhuvvat dikšuvahát

Jus dutnje čuoza dikšovahát galgá dikšoaddi jođáneamos vuogi mielde dieđihit dutnje

- ahte lea šaddan dáhpáhus mii buktá dikšovahága
- maid dikšoaddi áigo dahkat vai ii diekkár dáhpáhus ii šat šatta
- ahte sáhtát almmuhit váidámuša Dárkkistus Dikšui ja Fuolahussii (DDF) / Inspektionen för Vård och Omsorg (IVO)
- ahte sáhtát gáibidit buhtadusa pasieanttadáhkádusas/patientförsäkringen
- ahte gávdnojit pasieanttalávdegottit/patientnämnder main lea doaimma doarjut ja veahkehit pasieanttaid.

Dikšuaddi galgá maid dábálaččeat dieđihit dutnje jus leat almmuhan (DDF:ii / IVO) jus dáhpáhus lea buktán dahje buktá duđalaš dikšuvahága dutnje (lex Maria). De galggat oažžut vejolašvuoda čilget iežat oainnu dáhpáhussii.

DDF/IVO galgá suokkardit vai dearvvašvuoda- ja buohccedikšu leat dutkan dáhpáhusa doarvái ja jus leat nuogis caggan vai ii šat dáhpáhuva.

Jus ieš it sáhte váldit vuostá dieđáhusa galgá soames oapmahaš dan oažžut.

JUS HÁLIIDAT VÁIDIT DEARVVAŠVUODA – JA BUOHCCEDIVŠŠU

Pasieanttasihkarvuodáláhka mii bođii doibmii 1 b. ođđa-jagimánus 2011 ulbmil lea ahte dikšu galgá šaddat sihkkareabbo. Jus du leat boasttudikšun de sáhtát almmuhit. Maid oapmahaččas lea riekti váidit divššu. Váidámuš sáhtá buktit dikšu šaddá buorebut ja sihkkareabbo buohkaide.

Dárkkistus Dikšui ja Fuolahussii (DDF)/ Inspektionen Vård och omsorg (IVO) lea bearráigeahččoeiseváldi sihke dearvvašvuoda- ja buohccedikšui ja sosiálafuolahussii. Jus galggat váidit divššu váldde oktavuoda Dárkkistus Dikšui ja Fuolahussii (DDF) / Inspektionen Vård och omsorg (IVO)

GII DAHKÁ MAID DIVŠŠUS JA FUOLAHUSAS?

Guovlludoavttir/dáludoavttir: Dutká, addá diagnosa, dálkkoda ja čáliha dálkasiid. Sádde du spesialistadoaktárii jus lea dárbu. Doaktárat leat dávjá čadnon dearvvašvuodaguovddáži dahje dáludoaktárvuostáváldimii.

Buohccedivššár: Su ovddasvástádus lea pasieantta lahka fuolahus ja dálkkodanbargui.

Buohccedivššár gávdno sihke leanadiggi dearvvašvuodaguovddáži ja gieldda dearvvašvuoda- ja buohccedikšumis.

Veahkkebuohccedivššár/dikšoveahkki: Dahká praktihkalaš fuolahusbargguid ja muhtin buohccedikšobargguid. Veahkkebuohccedivššár ja dikšoveahkki oažžuba juohkit dálkasiid go ovddasvástideaddji buohccedivššár lea delegeren sin dan doibmii.

Veahkeheamiáššemeannudeaddji: Dutká veahkkedárbbu ja mearrida jus ja man viidosáš ruovttobálvalusa dahje eará boarrásiid-fuolahusa galgá juolludit. Veahkeheamiáššemeannudeaddji lea virgáibiddjon gielddas.

Ovttadathoavda/bargojođiheaddji: Ovddasvástida doaimmaid ja bargiid ovdamearkka ruovttobálvalusguovllus dahje boarrásiidorghagaid.

Bargoterapevta: Geahččaladdá ja addá ráđiid veahkkereaidduide ja ráhkada lášmmohallanprográmma.

Bargoterapevta lea dávjá oktiičadnon orrunheivehuvvomii.

Dietista: Addá borramušrávvagiid olbmuide geat dárbbahit heivehit borramuša, ovdamearkka buozalmasvuoda dihte.

Logopeda: Dutká ja dálkkoda váttisvuodaid mat gullojit gillii ja sárdnumii ja dutká borrama- ja njiellanválttisvuodaid ja addá rávvagiid heiveheapmái.

Buohccelášmmohalli/Sjukgymnast: Bargá rehabiliterenbálvalusain. Dálkkoda ja ráhkada lášmmohallanprográmma. Geahččaladdá muhtin veahkkereaidduid.

Man olu máksá?

Dábálaččat fertet máksit buohccedivššu, dálkasiid ja boarrásiidfuolahusa. Man olu mávssát vuolgá gos orut riikkas. Mii gullo máksui rievdá maid. Máksu dikšui ja fuolahussii mearriduvvo guđetge gielddas ja leanadikkis. Gávndu mearrádus lágas mii suddje ilá divrras mávssuide.

Leanadikki rabas dearvvašvuođa- ja buohccedikšu

Leanadikki rabas dearvvašvuođa- ja buohccedikšui gullo dikšu ja dálkkodeami buohccevieso vuostáiváldimiin ja dearvvašvuodaguovddážiin, leanadiggi ruovttodikšuin ja dikšu eará dikšofitnodagat mat ruhtadit leanadikkis. Leanadiggi váldá álo ovddasvástádusa doavttirbargguide. Ovtta jagi siste ii dárbbat oktage máksit eanet go vissis rádjái (golahusrámma). Jeara iežat dikšoguovddážiin gos oaččut diehtit submerádjá.

Das geas lea riekti oažžut dárbbaslaš bátnedivššu dasa gullo maid golahusrámma go manná bátneadoaktáris ja bátnedivššáris. Dát supmi ii gullo leanadikki golahusrámmii.

Dálkasat

Dálkasiidda maid gullo bajimus rádjji man ollu dárbbaha máksit jagi siste. Jus it háliit oktanis máksit stuora supmi gávndu vejolašvuolta juohkit supmi máŋga máksui. Oassemáksinvuohki mielddisbuktá ahte iežat divatmáksu sáhttá juhkkuojuvvot jagi siste vuosttaš oastima rájis ja maŋŋil mávssát vissis supmi mánus. Jeara iežat apoteahkas!

Giellada dikšu ja fuolahus

Giellada ožžo váldit divatmávssu earret eará ruovttodikšumis, beaivedoaimmas ja giellada dearvvašvuođa- ja buohccedikšumis. Gielladas lea álu ovddasvástádus dearvvašvuođa- ja buohccedikšuma sierralágán orohagain. Máŋgga gielldain lea ovddasvástádus maid ruovttodikšumii. Sosiálafuolahuslágas gávndu njuolggadus mii regulere got gielldat rehkenastet ovttaskas divatmávssu. Divatmávssu njuolggadusat leat seammalágán gii ain jodiha doaimma giellada dahje ovttaskas jodiheaddji.

A Sisaboahtu meroštus

Divatnjuolggadus sosiálafuolahuslágas dadjá earet eará makkár sisaboađuid maid gielda oažžu vuhtiiváldit go mearrida divada. Dines lea sisaboahtu (eanemus penšuvdna), sisaboahtu fitnodatdoaimmas, sisaboahtu kapitálas (ovdamearkka reantu, oasussisaboahtu). Kapitála ieš ii oačču váikkuhit divada. Orohatdoarjjaruhta rehkenasto sisaboahtun. Vai máhttet mearridit makkár divada galggaht máksit ferte gielda rehkenastit divadaš ráđi.

B Ealáhussubmi

Ealáhussubmi galgá gokčat ealáhusholuid (geahča fáktáruvttu siid.37) ja dan duohta orohatmáksámuša. Ealáhussubmi siskkilda ahte lea riekti bisuhit unnibušsupmi du sisaboađuin ovdal go divat gesso. Sierralágán unnibušsupmi vuolgá das jus leat oktonasorru dahje ovttasorru. Lága láidemiin mearrida gielda unnibušsupmi maid galgá bidjat ealáhussubmin. Jearahala gieldda divatáššemeannudeddjiin vai oaččut dieđu mii áigequovdilis supmi lea.

C Golahusrámma suodji

Sosiálafuolahusláhka mearrida alimus mánnodiva maid gielda ožžo váldit. Golahusrámma suodji stivrejuvvo haddevuođđosupmis mii rievdá jagis jahkái. It dárbbáš goassege máksit eanet go dan supmi maid leat rehkenastán individuálalaččat dutnje. Eanemus mákso lea dat supmi mii vástida golahusrámmas.

Fuobmá: Dássi golahusrámma suodji ja ealáhussubmi rievdá jagis jahkái.

Dábálaš ealáhusgolut

Dábálaš ealáhusgolut galgá unnibušsupmi gokčat:

- biebm, borramušat
- biktasat ja gápmagat
- astoáigi
- hygiena
- golahusgálvvut
- áviisat, telefodna, TV-diva
- dállođoalu gálvvut
- ruovttodáhkádus/hemförsäkring
- dállođoalu elfápmu
- mátkkit
- dálkasat, bátneđikšu, rabas dearvvašvuođa- ja buohccedikšu

Jus dus ii leat várru orohatguluide ja dábálaš eallingoluide sáhtát oheat ekonomalaš veahkeheami/ealáhusdoarjaga. Jeara gielddas.

Mii lea máksu sierralágán orohagas?

Njuolggadus divat meroštus lea seamma jus orut dábálaš orohagas dahje sierralágánorohagas. Jus orut sierralágánorohagas de mávssát dávjá láigohatti. Láigolága njuolggadusat stivrejit láigomávssu ja galggalit gozihit vai dus lea láigošiehtadus.

Jus orut mánga seangalanjas de mávssát dan sadjái diva orrumii. Diekkár orrumii gávdnu lágas mearriduvvon ráđji man olu mávssu gieldda ožžo váldit. Vai oaččut diehtit mii alimus máksu lea, jeara gieldda divameannudeaddjis. Go orut sierralágánorohagas de mávssát laigun orohaga ovddas, diva divššu ja fuolahusa ovddas ja diva biepmu ovddas.

Fuobmá: Du náittosguoibmi dahje ovttasorru ii galgga dárbbahit bidjot eahpeáššálaš heajus ruhta dillái dan dihte go fertet johtit boarrásiidsiidii.

Eanet informašuvdna

Eanet informašuvdna got du diva rehkenasto sáhtát jearahallat gieldda divameannudeaddjis.

Jus it leat duhttivaš

Sosiálafuolahusveahki mearrádusa sáhtát váidit

Jus du ohcamuša hilgut go leat gáibidan johtit boarrásiidsiidii sáhtát oažžut ášši vuodustusiskamii duopmostuolus. Dan sáhtát maid oažžut dahkat jus leat juolluduvvon ruovttobálvalusa unnit go leat gáibidan dahje leat hilgun du ohcamuša. Buot hilgun mearrádusaid go leat ohcan veahkeheami sáhtá váidit. Jus leat ollát hilgun dahje belohahkii hilgun. Sáhtá maid diva mearrádusaid váidit.

Buohccedivssu mearrádusaid ii sáhte váidit

Sullasaš riekti váidit ii lea vejolaš dearvvašvuoda- ja buohccedivššus. Doavttir, buohccedivššár máŋga earát geat mearridit jus lea vejolaš oažžut vissis dálkkodeami dahje ii. Sáhtát ovdanbuktit duhtatmeahttunvuoda ja kritihka muhto ii gávdno duopmostuollu gii vuodustusiskát jus dus lea riekti vissis dálkkodeapmái dahje eará buohccedikšu doaibmarahčamii.

Sáhtát váidit mearrádusa:

- jus it leat juolluduvvon makkárga lágán veahki
- jus leat juolludan unnit veahki go leat ohcan
- jus it leat juolluduvvon veahki maid leat ohcan, (ovdamearka jus leat juolludan ruovttobálvalusa it ge orohaga boarrásiidsiidii)
- jus gieldda lea unnidan dahje geassádan ovdalaš juolluduvvon veahkeheami
- jus leat duhtatmeahttun diva sturrodahkii.

Dán vuogi mielde váiddát

Go leat ožžon biehttan mearrádusa – mii galgá leat čálalaččat – leat dus golbma vahku váidit dan. Váidinvuoigatvuohta galgá sáddejuvvot gieldda sosiálalávdegoddái. Sosiálalávdegoddái dutká jus gávdno vuodđu rievdadit mearrádusa. Jus mearrádus ii rievdda dasa maid leat gáibidan, galgá du váidida sáddejuvvot hálddahušiektái.

Jus leat duhtameahtun hálddahasrievtti dupmui gávdno vejolašvuohta mannat kámmárriektái ja, maŋimus Alimus hálddahasdupmui. Vai du ášši loktejuvvo soames dain instánsain gáibiduvvo geahččalusdilálašvuođa. Dakkár dilálašvuohta addá ovdamearkadihke jus du ášši lea dehálaš de šaddá oahpistus got sullasaš áššiid galget gieđahallat boahhteáiggis.

Gielddain maid lea riekti váidit jus daid mielas hálddahasriekti dahje kámmárriekti duopmu lea boastut.

Riekti buhtadussii

Jus don dahje du opmodat biliduvvo ruovttubálvalus oktavuodas du ruovttus dahje boarrásiidsiidas gos orut, sáhtta leat riekti oazžut buhtadus gielddas dahje dan eaŋkil doaimmahagas gii čadaha ruovttubálvalusa.

Jus roasmmohuvvot buohccedivššus, ovdamearka dálkkodeami oktavuodas, sáhtát gáibidit ekonomalaš buhtadusa. Jus roasmmohuvvot leanadiggi jođihuvvon buohccedivššus ja bátnedivššus váldde oktavuoda Landstingens Ömsesidiga Försäkringsbolag (LÖF). Dan seamma daga jus roasmmohuvvot priváhta divššuaddis geas lea šiehtadus leanadikkiin jođihit dearvvašvuođa- ja buohccedivššu. Das sáhtát dájvja oazžut ráđi ja bagadusa. Jus sidat váidit bátnedoaktára gii lea miellahttu fidnosuorgeorganisašuvnnas Priváhttabátnedoaktárat/Privattandläkarna, sáhtát váldit oktavuoda Priváhttabátnedoaktáriid dieđuin/ Privattandvårdsupplysningen.

Jus leat roasmmohuvvon gieldda dahje priváhtta buohccedivššus galggat váldit oktavuoda divššoaddi dáhkádušserviin. Pasieanttadáhkádussearvi sáhtta veahkehit du gávdnat njuolga vuogi.

Jus leat roasmmohuvvon dálkasis, sáhtát mannat Dálkkasdáhkádušsearvi /Läkemedelsförsäkringen.

Jus deaivvadanvuohki lea heittot dahje lobiduvvon veahkki ii boađe

Ruovttobálvalus sáhtta maŋiduvvot. Veahkkereaiddu guovddáš sáhtta buktit boasttu juvlastuolu. Boasttuvuohta lea dájvja vearuipmárdus ja čovdojuvvo ságastemiin guoskevaš bargiiguin. Jus boasttuvuohta dáhpáhuvvo dájvja, jus deaivvadanvuohki lea heittot dahje it boađe áiggáš bargiiguin galggalit váldit oktavuoda bagadeddjiin. Jus háliidat doalvut viidáseappot váidámuša váldde oktavuoda dainna geas lea ovddasvástáduš doibmii, ovdamearka jodiheaddji. Galgá gávdnut báikkálaš vuogit gii váldá vuostta váidámušaid. Sáhtat diehttelas váldit oktavuoda báikkálaš politihkkariiguin geain lea obbalaš ovddasvástáduš dikšumii ja fuolahussii.

Du riekti váidit ja boarrásiidfuolahusa geatnegasvuohta rapporteret

- Hilgun mearrádus ruovttubálvalussii, boarrásiidsiidda ja eará veahkkedárbbuid sáhtta váidit.
- Mearrádus dikšuma ja fuolahusa diva sáhtta váidit.
- Dearvvašvuođa- ja buohccedivššu ii mana váidit.
- Pasieanttalávdegoddi sáhtta addit ráđi ja doarjut jus leat dikšogažaldagat.
- Penšunisttaid- ja oapmahašsearvi sáhtta addit ráđi ja doarjut ja addit almmolaš dieđuid.
- Buot bargiin lea geatnegasvuohta rapporteret dasa geas lea ovddasvástádus doibmii (Lex Sarah) earuhusaid ja váttisvuođariskaid mat gusket earkilolbmuide geat oažžot boarrásiidfuolahusa.

Gielddat geat leat ásahan válgafriidjavuodasystema boarrásiidfuolahusain sáhtta molsut bargi jus it leat duhtavaš. Veahkeheamiáššemeannudeaddji sáhtta addit dieđu got dagat.

Jus it leat duhtavaš dearvvašvuođaguovddážiin maid leat válljen lea lága jelgii dus riekti molsut.

Guoddalus Justiisaáittardeaddjái

Sáhtta guoddalit Justiisaáittardeaddjái (JÁ) / Justitieombudsmannen (JO) jus anát leat boastut meannuduvvon eiseválddis dahje virgeolbmás go leat meannudan ášši. JÁ bargu lea gozihit vai eiseválddit ja virgeolbmot stáhtas ja gielddat čuvvot lága.

Guoddalus Vealahanáittardeaddjái

Sáhtta guoddalit Vealahanáittardeaddjái (VÁ) / Diskrimineringsombudsmannen (DO) jus anát leat vealahuvvon sohkaalguoskevašvuođas, etnalaš gullevašvuođa dihte, religiovnna dahje eará oskku dihte, doaimahehttehus, seksuálalaš gullevašvuođa dihte, ahki ja nu viidáseappot.

Dás sáhtát oažžut ráđi ja doarjja

Pasieanttalávdegoddi gávnu juohke gielddas dahje leanadikkis, dat leat organiserejuvvon sierra málles. Dieđu got pasieanttalávdegoddi lea organiserejuvvon sáhtta oažžut gullelaš gielddas dahje leanadikkis. Pasieanttalávdegoddi galgá doarjut ja veahkehit eaŋkilis pasieantta ja addit ráđi got galgá guoddalit. Sii galget maid buktit kvalitehtaovddideami ja pasieanttasihkkarvuoda dearvasvuoda- ja buohccedivššus.

Muhtin gielddain gávnu boarrásiidáittardeaddji ja oapmásiidkonsuleanta main lea sullasaš bargodoaimma. Áigeovdilis telefovndnummir galgá gávnu gielddas.

Doaimmahehttehusorganisašuvdna ja pensunisttaid- ja oapmahašsearvi sáhtta addit ráđi ja doarjja. Dáin gávnu dávjá olbmot geain lea buorre máhttu boarrásiid vuoigatvuoda birra divššus ja fuolahusas.

Sánit

Veahkeheapmi Ruovttobálvalus, sierralágán orohat ja eará veahkki gielddas boarrásiid olbmuide. Riekti veahkeheapmái regulerejuvvo sosiálafuolahuslágas. Veahkeheapmi juolluduvvo manñil go individuálalaš geahččaleapmi lea dahkkon (dárboárvoštallan) gielddas.

BTP Orohatlasáhus penšunisttaide. Ruhtaduvvo stáhtas ja hálddašuvvo Penšuvdnaeiseválddis / Pensionsmyndigheten.

Beaivedoaimma Čoahkkenamma doaimmaide mat leat beaiveáiggi, muhtomin vahkkoloahpaid maid. Fálaldat molsašuddá rehabiliterenbálvalusas, oktavuhtii ja guoimmástallamii. Muhtimin sierra diagnosa-joavkkuide, ovdamearka dego olbmuide geain lea demeansadánda.

Delegašuvdna Mearkkaša addit rievtti muhtin doaimmaide maid vuolit ovddasvástádusdássáš bargi sáhtá dahkat. Ovdamearka: Veahkebuohccedivššár sáhtá juohkit dálkasiid maid buohccedivššár lea luohpadan go lea árvoštallan su individuálalaš máhtu.

Entreprenevravuohhta Gieldda ja leanadiggi bidjá doaimma ruovttobálvalusa dahje jođiheami boarrásiidorohaga dahje dearvvašvuodaguovddáža eará entreprenevruii. Ovdamearka: Priváhtta fitnodat jođiha dearvvašvuodaguovddáža bargogohččumis leanadikkis.

Ealáhussupmi. Ealáhussupmi siskkilda ovttaskas olbmos lea riekti bisuhit sisaboáđu unnibušsupmi ovdal go divat gesso. Ealáhussupmi lea lágas mearriduvvon mii unnibušsupmi galgá leat, liige individuálalaš unnibušsupmi geahččaleapmi ja duohta áigeguovdilis orohatmáksámuš dahkko dasa nala.

Geriatríhka Oahppu boaresvuoda dávddaid birra. Geriatríhka klinihkain dikšojuvvojit boarrásat main lea bissovaš mánggadáfot dikšun- ja rehabiliterendárbu.

Ruovttodikšun Dearvvašvuoda- ja buohccedikšu mii dahkko ruovttus. Organiserejuvvo sihke leanadikkis ja gielddas. Muhtin báikkiin gávndu ovdánahtton ruovttodikšu mii jođihuvvo buohcceklinihkas.

Ruovttobálvalus Gieldda doarjja galgá geahpidit boarrásiid sin ruovttus, ovdamearka veahkehit persovnnalaš divššuin, čorgemiin, biepmobuktimiin, sosiálalaš guoimmástallamiin ja dálkkasjuohkimiin.

Golahusrámma suodji lágas mearriduvvon alimus mánnodivat maid gielda ožžo váldit divššu ja fuolahusa ovddas. Alimus divat ruovttobálvalusas, dábálaš ja sierralágán orohagas, beaivedoaimmas ja gieldda dearvvašvuoda- ja buohccedivššu ovddas rehkenasto ná: 0,48 x haddevuođdosupmis /12. Alimus divat divššu, fuolahusa ja orrun mángga seangalanjas rehkenasto ná: 0,50 x haddevuođdosupmis /12.

Oanehisáiggeorrun Čoahkkenamma juohkelágán gaskaboddosaš orohagaide ovdamearka rehabiliteremii dahje geahpideapmi oapmásiidda (geahča molsašupmedikšun).

MAR Medisiinnalaš ovddasvástideaddji rehabiliteremii. Dakkár, sierra nammaduvvon olmmoš gávdno muhtin gielddain mas lea spesifihkka doaibma gozihit sihkkarvuoda ja kvalitehta rehabiliterema gieldda dearvvašvuoda- ja buohccedivššus.

MAS/MAB Medisiinnalaš ovddasvástideaddji buohccedivššár. Geas lea doaibma suddjet sihkkarvuoda ja kvalitehta dearvvašvuoda- ja buohccedivššus. Ovttaskas fitnodagat sáhttet lea iežaset mab. Go MAR válju gielddas de lea MAB ovddasvástádus rehabiliteremii maid.

Dábálaš orrun Orron mii ii leat sierralágán orohat, ovdamearka dálлу dahje orohat dábálaš mángga veagaid dálus.

Pasieantajournálat Čállosat pasieantta dearvvašvuoda birra, čálihuvvon dálkasat jnv. Doaktárat ja eará legitimerejuvvon buohccedivššubargit leat áššálaččat čállit journála. Journála suddjejuvvo čiegusdoallamin.

Primáradikšun Deikke gullo dearvvašvuodaaguovddážit ja muhtin gielddain ruovttodikšun. Primáradikšun galgá olbmuide addit vuođuslaš dárbbu dearvvašvuoda- ja buohccedivššu.

Haddevuođdosupmi Mearriduvvo juohke jagi ráđđehusas mas lea vuođđu got ealáhusmávssut rivdet. Stivre earet eará meari ealáhussupmiid, golahusrámmaid ja penšuvnnaid.

Riekti váidit Riekti váidit duopmostullui, ovdamearka hilgun ohcamuša ruovttubálvalussii. Riekti váidit mii guoská boarrásiidfuolahussii (sosiálafuolahus) muhti ii dearvvašvuoda- ja buohccedikšui.

Čiegusdoallan ja jávohisgeatnegasvuohta Mearkkaša dieđut ja áššit eai oaččo addit olggobeale olbmuide lobithaga earkilolbmožis. Čiegusdoallán ja jávohisgeatnegasvuohta lea sihke dearvvašvuoda- ja buohccedivššus ja boarrásiidfuolahusas (sosiálafuolahusas), sorjjasmeahtun gii jođiha doaimmahaga.

Boaresolbmuidorohat Orohagat heivehuvvon boarrásiidda. Ii daddjo sierraorohahkan danin go ii leat gullelaš veahkeheapmi sosiálafuolahuslágas (geahča sierralágán orohat).

Giddendikšu Dearvasvuoda- ja buohccedikšu go lea sisčállun buohcevisui.

Sierralágán orohat Sosiálafuolahuslága orohagaid namma mat leat heivehuvvon boarrásiidda ja geat leat juolluduvvon veahkeheami sosiálalága jelgii. Gohččoduvvojit mángga eará namaiguin, vuolgá orohaga málles, ovdamearka: joavkoorohat, bálvalusviessu, buohc-

ceruoktu, vuorrasiidorohat dahje dikšo- ja fuolahusorohat.

SBTP/SOLP Sierra orohatlasáhusa penšunistaide. Orohatlasáhus penšunistaide geain lea hui unna penšuvnnaš. Meannuduvvo Penšuvd-naeiseválddis / Pensionsmyndigheten.

Bearráigeahčču Geahčču vai DDF láhka čuvvojuvvo. Dárkkistus Dikšui ja Fuolahussii (DDF) / Inspektionen för Vård och Omsorg (IVO) lea bearráigeahččoeiseváldi dearvvašvuoda- ja buohccedikšui ja sosiálafuolahussii. DDF sáhtta ságahallat sin doaibma ovddasvástádusa birra vai buoridit jeavddahemiid dahje duođalaš boasttuvuođaid. Jus doaibma ii divvo, sáhtta DDF gielddit joatkit doibmii.

Molsašupmedikšun Mearkkaša boaresolmmoš gaskaboddosaččat orru ruovttus ja muhtimin oanehisáigeorohagas. Ulbmil sáhtta leat rehabiliteren ja/dahje geahpidit oapmásiidda.

Rabasdikšun Dearvvašvuoda- ja buohccedikšu mii ii lea sisačallon buohccevissui muhto dahkko ovdamearka dáludoaktáris dahje guovllu buohccedivššáris dearvvašvuodaaguovddázis, buohccedivššáris boarrásiidsiiddas dahje vuosttáváldimis buohcceviesus.

Moadde dehálaš lágat

Sosiálafuolahusláhka (SoL) Regulere gielddaid boarrásiidfuolahusa ja eará sosiálafuolahusaid. Regulere earet eará earjkilis olbmo rievtti veahkeheapmái.

Dearvvašvuoda- ja buohccedivššuláhka (DSL) Regulere dearvvašvuoda- ja buohccedivššu ja čilge gielddaid ovddasvástádusa dearvvašvuoda- ja buohccedikšui.

Láhka mii gieđahallá persovnnadieđuid sosiálafuolahusas (SoL- PuL) Regulere gieđahallama persovnnadieđuid Sosiálafuolahusas.

Láhka orrunheivehusdoarjja Regulere earet eará makkár doaimmaid maid orrunheivehusdoarjja sáhtta geavahuvvot ja got ohcamuš meannuduvvo.

Láhka mátkebálvalusfiervru birra Gielda dahje leanadiggi/regiovdna ovddasvástádus lea ordnet mátkebálvalusa olbmuid geain lea doaibmahehttehus go eai máhte mátkkoštit dábálaš kommunikašuvnnain.

Láhka got galgá vearrogeahpideami viessubarggu ovddas Reguleret dili ja vuodđu vearrogeahpideapmái ja geat sáhttet oažžut vearrogeahpideami.

Láhka našuvnnalaš unnitlogut ja unnitlogugielat njuolggadus Regulere earet eará našuvnnalaš unnitloguid, našuvnnalaš unnitlogugielaid, hálddahušguovlluid ja riekti oažžut boarrásiidfuolahusa unnitlogugillii suomagiella, meänkieli ja sámegiella.

Láhka riikamátkebálvalusfiervru birra Regulere ahte buhtadusa mátkegoluide olbmuid geat leat dáhpáhusa čađa ožžon stuora ja bissovaš doaibmahehttehusa go ferte eareliiggán divrras mátkevugiin golgat olggobeale iežas gieldda dahje leana.

Láhka muhtin gieldda doaimmahanváldi haga birra Regulere ahte gieldda ožžo individuella dárboárvoštallama haga addit bálvaleami olbmuid geat leat deavdán 67 jagi.

Láhka doarjja ja bálvaleapmi vissis doaibmahehttehusaide (LSS) Regulere sierralágán doarjja ja bálvalusa vissis joavkkuid gos leat olbmot main lea goatnjet ja bissovaš doaibmahehttehus. Guoskka eanemus daidda geat ožžo doaibmahehttehusa ovdal go devde 65 jagi.

Láhka friddjavuodasystema (LOV) birra mii addá gielddaide ja leana-diggái vejolašvuoda diktit du válljet makkár ja gii čađaha boarrásiidfuolahusa dahje primáradivššu.

Hálddahusláhka Regulere earet eará got riika eiseválddit galget gieđahallat áššiid mat gusket earjkilolbmuid.

Gielddaláhka Regulere earet eará maid gieldda ja leanadiggi ožžo dahkat ja maid ii oaččo dahkat.

Pasieanttaláhka Láhka čuigo got nannet ja čilget pasieantta sajádaga dearvvašvuoda- ja buohccedivššus.

Pasieanttadihtorláhka Regulere got persovnnalašdiehtu ja medisiidna-journálat galget gieđahallot dearvvašvuoda- ja buohccedivššus.

Pasieanttadihtorláhka Regulere makkár vuoigatvuohta ja geatnegasvuohta pasieanttain lea ja buohccedivššus mii guoská pasieantta-journálaide. Dát Guoská sihke priváhtta ja almmolaš buohccedikšui.

Pasieanttasihkkarvuodaláhka Láhka čuigo ahte ovddidit nanu pasieanttasihkkarvuoda dearvvašvuoda- ja buohccedivššus ja siskkilda maid mii regulere jávohisvuoda sihke priváhtta ja almmolaš buohccedivššus.

Persovnnalašdiehtu láhka (PUL) Regulere got eiseválddit ja fitnodagat ožžot gieđahallat persovnnalašdieđuid. Meinnat lea suddjet persovnnalaš integriteahta go persovnnalašdieđut gieđahallot njuolga vuogi mielde.

Buot láhkateavsttaid sáhtta dingot Kluwers oastibálvalusas telefona 08 598 191 Láhkateavsttaid sáhtta maid viežžat nuvtta internehtas. Mana www.regeringen.se dahje www.notisum.se.

Telefovdnanummarat & linjat

FASS Almmolaš (informašuvdna dálkasiid birra) www.fass.se

Dálkasiidalmuhus, tel. 0771-46 70 10

Buohcedivssuráđđeaddi, tel. 1177, www.1177.se

Eiseváldi oasálastimii www.mfd.se, tel 08 600 84 00

Sosiálastivra, tel. 075-247 30 00, www.socialstyrelsen.se

Boarrása oahpistus Äldreguiden, www.socialstyrelsen.se/aldreguiden

Dárkkistus Dikšui ja Fuolahussii (DDF/IVO), tel. 010-788 50 00, www.ivo.se

Leanastivra Stockholmas ja Sámediggi (čuovvulan ovddasvástáduš unnitlogugielaid politihkka Ruotas), tel. 08-785 40 00, www.lansstyrelsen.se/stockholm/

